

ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ НЕУСТОЙКИ

Кедик Тетяна Володимирівна

Студентка 2-го курсу факультету соціології та права НТУУ «КПІ»

Науковий керівник:

Бежвець А.М.

старший викладач кафедри адміністративного, фінансового і господарського права факультету соціології і права НТУУ «КПІ»

Інститут неустойки виник в римському праві. Цей період розвитку відзначився формалізацією даного інституту. В римському праві неустойкою вважалася угода, яка передбачає обов'язок особи, яка порушила зобов'язання, сплатити штраф на користь іншої сторони [1, с.194]. Така угода ставила на меті здійснення тиску на боржника та забезпечення виконання основного зобов'язання.

Виходячи з історичного розвитку інституту неустойки та його особливостей, виділяють дві його моделі: римську та прусько-французьку. Спільним для двох моделей є те, що неустойка визнається додатковим способом забезпечення зобов'язання і полягає у обов'язку особи сплатити певну суму або передати майно у разі невиконання чи неналежного виконання угоди. Відмінністю є те, що при римській моделі особа має можливість стягнути і неустойку, і реальну суму збитків, що перевищують розмір неустойки; для прусько-французької моделі (вона формувалася в період прийняття в континентальній Європі перших цивільних кодексів) характерним є те, що можуть бути стягнені або збитки, або неустойка.

В українському цивільному законодавстві застосовується римський підхід до співвідношення неустойки та збитків, спричинених невиконанням чи неналежним виконанням договору. Відповідно до ч.2 ст. 552 Цивільного кодексу України, сплата неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язання [2].

Розвиток інституту неустойки на території України починається у давньоруський період. Вважається, що термін «неустойка» походить від слів «стоять» і «устоять». Вислів «устоять на слові» означає виконати обіцянку;

звідси походить іменник «устойка», тобто виконання обіцянки. Термін «неустойка» в давньоруському праві застосовувався у значенні невиконання обіцянки, в тому числі і в правовому значенні, про що свідчать юридичні документи того часу (зокрема, грамоти, договори). В Руській правді передбачалась відповідальність боржника за несвоєчасне повернення грошей. Якщо боржник вчасно не повертає гроші, то «хай дають проценти з розрахунку на два третіх» [3, с.211].

В значенні правових наслідків невиконання зобов'язання термін «неустойка» вживається починаючи з XVIII століття. На цьому етапі (до 1917р.) відсутнє нормативне визначення неустойки при широкому її застосуванні на практиці.

У радянський період інститут неустойки пройшов певні етапи свого розвитку. Так, за часів «воєнного комунізму» інститут неустойки був практично відсутній і застосовувався у виключних випадках, оскільки в цей період цивільно-правові договори відійшли на другий план і поступилися місцем адміністративно-правовим договорам.

Неустойка була відновлена за часів НЕПу, і була закріплена на законодавчому рівні в Цивільному кодексі УРСР 1922р. Тут вона визнавалась одним із способів забезпечення зобов'язань поряд із завдатком, заставою і порукою. Неустойка застосовувалась у відносинах між громадянами і мала стати основним способом забезпечення зобов'язань у відносинах, де однією із сторін є соціалістичні підприємства. У відносинах з соціалістичними підприємствами умова неустойки на випадок невиконання договору була обов'язковою. Договори, які не містили такої умови, визнавалися недійсними.

Після згортання нової політики неустойка продовжує застосовуватися у відносинах громадян та відносинах за участю соціалістичних підприємств. В цей час неустойка виконує штрафну та компенсаційну функції, тобто сплата боргу не позбавляє обов'язку виконати зобов'язання в натурі. Передбачався більший розмір стягнення у разі систематичного порушення строків поставок продукції. У післявоєнний період штраф стягується не на користь споживача, а розглядається як обов'язок перед державою.

З одержанням Україною незалежності було відмінено дію актів цивільного законодавства, якими регламентувалися відносини в сфері планової економіки. Тривалий час втручання держави в сферу економіки залишалося мінімальним. Лише наприкінці 90-х років було введено законну неустойку. На відміну від ст.141 ЦК УРСР 1922р., де зазначено, що неустойка може бути стягнена у грошовій формі [4, с.131], ст. 549 ЦК України 2003р. визначила, що неустойкою може бути як грошова сума, так і інше майно, яке передається кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання.

Головною метою всіх засобів забезпечення зобов'язання є створення умов, за яких би боржник належним чином виконав зобов'язання в натурі. В умовах ринкової економіки неустойка виступає найпоширенішим видом забезпечення зобов'язань як за участю юридичних, так і фізичних осіб.

Сьогодні неустойка широко застосовується у господарських правовідносинах. На даному етапі розвитку інституту неустойки існує колізія між нормами цивільного та господарського кодексів. У ст. 230 ГК неустойка визначається як штрафна санкція поряд зі штрафом та пенєю [5]; відповідно до ЦК неустойка є способом забезпечення зобов'язань, а штраф та пеня виступають як її види. З вищезазначеного можна зробити висновок, що інститут неустойки не є досконалим і на сучасному етапі розвитку законодавства потребує подальшого реформування.

Список використаних джерел

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права : підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі., 1997. – 336с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003// Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 – 2003., № 40, стаття 356
3. Яковлев В.Ф. Принуждение в гражданском праве / Проблемы современного гражданского права – М.: Гродец, 2000.
4. Хрестоматия по истории отечественного государства и права. 1917 – 1991 гг. / Под ред. О. И. Чистякова. — М.: Зерцало, 1997.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради – 2003., №18, №1920, № 21-22, № 436-IV, стаття 144

